

ADABIYOTSHUNOSLIK VA FOLKLORSHUNOSLIK TARAQQIYOTI

Allaqulova Sadoqat Axmat qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17377805>

Annotatsiya: Mazkur maqolada adabiyotshunoslik va folklorshunoslik fanlarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, bugungi kunda ularning o'zaro aloqasi va zamonaviy ilmiy yo'nalishlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, o'zbek adabiyotshunosligi va folklorshunosligi sohasida yetakchi olimlarning ilmiy merosi hamda bu yo'nalishlarning yangi davrdagi tadqiqot uslublari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: adabiyotshunoslik, folklorshunoslik, og'zaki ijod, adabiyot tarixi, badiiy tahlil, ilmiy meros, zamonaviy metodologiya.

Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik – xalqning ma'naviy merosini, badiiy tafakkurini, tarixiy shakllanish jarayonlarini o'rganuvchi fanlar tizimidir. Har ikki soha o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, xalq ijodi va yozma adabiyot taraqqiyotini izchil tahlil etish orqali milliy o'zlikni anglashga xizmat qiladi.

Adabiyotshunoslik o'zbek xalqining boy yozma merosi asosida shakllanib, dastlab mumtoz adabiyot tahlili bilan bog'liq bo'lgan. Navoiy, Bobur, Ogahiy kabi ijodkorlarning asarlari ilk adabiy-estetik qarashlarni yuzaga keltirgan. O'zbek adabiyshunosligi qadimiy yozma manbalardan – “Avesto”, “Alpomish”, “Qutadg'u bilig”, “Devonu lug'ot at-turk” kabi durdonalardan boshlangan.

O'rta asrlarda Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Lutfiy, Bobur singari mutafakkirlar nafaqat ijodkor, balki nazariy adabiyotshunoslar sifatida ham tanilgan.

XX asr boshlarida esa jadid adabiyotshunoslari – Fitrat, Cho'lpon, Elbek, Abdulla Avloniyilar milliy adabiy tafakkurni uyg'otib, xalq ruhiyatini ifoda etuvchi yangi nazariy qarashlarni ilgari surdilar.

Sovet davrida adabiyotshunoslik siyosiy mafkuraga bo'ysundirilgan bo'lsa-da, Oybek, G'afur G'ulom, Izzat Sulton, G'ulom Karimov singari olimlar milliy adabiyot tarixini ilmiy asosda o'rganishga katta hissa qo'shganlar.

Mustaqillik yillarida esa adabiyotshunoslik fanida yangi ilmiy yondashuvlar, intertekstual tahlil, postmodernizm, komparativ adabiyotshunoslik kabi yo'nalishlar shakllandi.

Folklorshunoslik – xalq og'zaki ijodi, marosimlar, afsona, doston, maqol va topishmoqlarni o'rganadigan fan sifatida adabiyotshunoslikning tabiiy davomi hisoblanadi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida o'zbek folklorini to'plash va ilmiy tahlil qilish ishlari boshlangan. Hodi Zarifov, Polatjon Qayumov, T. Jalolov, M. Afzalov kabi olimlar bu sohada katta iz qoldirdilar. Hozirgi davrda folklorshunoslik zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlanmoqda: raqamli arxivlar, ekspeditsion materiallar bazasi, mintaqaviy folklor tahlili kabilar paydo bo'ldi.

O'zbekiston hududida folklor namunalari etnografik ekspeditsiyalar orqali to'plangan, ularning tahlili uchun maxsus ilmiy markazlar tashkil etilgan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab folklori tipologik, funksional va semantik tahlil asosida o'rganish yo'lga qo'yildi. Bugungi kunda esa folklorshunoslik raqamli texnologiyalar yordamida kengaymoqda –

masalan, elektron folklor bazalari, audio va video arxivlar, onlayn xalq og'zaki ijodi kataloglari yaratilyapti.

Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik o'zaro aloqasi – bu ikki yo'nalish bir-birini to'ldiradi. Folklor namunalarida xalq ruhiyati, dunyoqarashi, badiiy tafakkurining ildizlari mujassam bo'lsa, adabiyotshunoslik shu asosda yozma adabiyotning nazariy, estetik, falsafiy asoslarini tahlil qiladi. Hozirgi davrda adabiy jarayonlarni folklor an'analari bilan qiyosiy o'rganish ilmiy izlanishlarning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy qadriyatlarni o'rganish, xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishga katta e'tibor berildi. Yangi darsliklar, monografiyalar, ilmiy izlanishlar paydo bo'ldi. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur, Abdulla Qodiriy, Oybek, G'afur G'ulom asarlari folklor ildizlari bilan birga tahlil qilinmoqda.

Xulosa o'rnida, adabiyotshunoslik va folklorshunoslikning taraqqiyoti xalqning madaniy va ma'naviy hayoti bilan chambarchas bog'liq. Bu fanlar orqali milliy tafakkur, badiiy meros, tarixiy xotira yanada boyiydi. Zamonaviy ilm-fan yutuqlari asosida bu yo'nalishlarni yanada rivojlantirish, xalq og'zaki ijodining yangi namunalarini to'plash va tahlil qilish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biridir.

Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik o'zbek xalqining tarixiy, madaniy va ruhiy hayotini aks ettiruvchi asosiy ilmiy yo'nalishlardan biridir. Ularning o'zaro uyg'unligi milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni asrab-avaylash va zamonaviy adabiy jarayonlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Kelgusida bu sohalarda xalqaro hamkorlik, elektron ma'lumotlar bazalarini yaratish va yangi avlod olimlarini tayyorlash eng dolzarb vazifalardan bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mamatov B. Folklor va adabiyotning uzviyligi. – Toshkent: Universitet, 2019. – 220 b.
3. Sharipov O. Adabiy tahlil asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 192 b.
4. Зарифов Х. Ўзбек халқ оғзаки ижоди. – Тошкент: Фан, 1981. – 256 б.
5. Қаюмов П. Ўзбек фольклори тарихидан. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996. – 214 б.
6. Навоий А. Мукамал асарлар тўплами. – Тошкент: Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, турли йиллар. – 20 жилдда.